

előbbi Arisztotelész- és Arisztophanész-fordítások mellett Polybiosz VI. könyve egy részének fordítását, az utóbbi pedig a *Poëtika*-parafrazisnak egy Pozsonyban 1572. november 12-én datált másolatát tartalmazza. Hírt kapunk Ellebodiusrnak Piero Vettorihoz írt három, Münchenben őrzött leveléről is. A további kutatásnak azonban talán azzal tette a szerző a legnagyobb szolgálatot, hogy pontosan rendszerezte Ellebodus általa ismert műveit, összeállítva azok kéziratának pontos lelőhelyeit. Végül, ami a *Magna moralia*-fordítás és kommentárt illeti, melyet Wagner kiadni készül, sikerült megtalálnia az Ambrosiana B 84 sup jelzetű kódexében Pinellinek azt a „*liber antiquus*”-át, melynek alapján Ellebodus legtöbb szövegjavítása készült. Wagner a *Magna moralia*-fordítást s ugyanígy a pseudo-arisztotelészi *Problemata* fordítását 1568-ra datálja, vagyis Ellebodus padovai évei termékének tartja. Bár ez önmagában nem kizárt, a datálásra nincs elégséges bizonyíték. Wagner ugyanis Vogel-Gardthausen művére (*Die Griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, 1909, 455) hivatkozik csupán, ez azonban pusztán azért adja az 1568-as évszámot, mert Pinelli és Ellebodus kapcsolatáról csak erre az évre vonatkozóan van tudomása.

Német, belga és magyar kutatók elkezdtek tehát Ellebodus ébresztését, s reméljük, hogy mihamarább a kéziratokhoz legkönyebben hozzáférni tudó „Ausonii” közül is akad majd e munkának folytatója.

Klanczay Tibor

Mályusz Elemér: A Thuróczy-krónika és forrásai

Bp. 1967. Akadémiai K. 206 l. (Tudománytörténeti tanulmányok 5.)

Thuróczy Jánosnak, a királyi személynöki bíróság ítélmesterének krónikája középkori történetírásunk utolsó darabja, mintegy betetőzése és összefoglalása. Több százados krónikairói hagyományt folytat: elődeinek szövegét is átveszi, persze kora szükségleteinek megfelelő módosításokkal — de ezt már a korábbi gesta- és krónikárok is így tették. És éppúgy, mint azok, folytatja az írásművet a saját koráig. Munkájának még a címében is megtartja a krónika elnevezést, melyet humanista kortársai gondosan kerültek.

A munka azonban már Mátyás udvarának humanista légkörében készült. Írója nem egyházi személy, hanem az abszolutizmus megvalósítására törekvő kormányzat hivatalnok. Az új idők jele az is, hogy a krónika nyomtatásban jelent meg, már a szerző

életében. A Budai Krónika nyomtatott kiadása megelőzte ugyan, viszont Thuróczy munkája XV. sz.-i kiadásai után sem merült feledésbe. Újabb kiadásai és XVI. sz.-i német fordítása révén széles körben terjedt.

Legalábbis a XVIII. sz.-ig. 1766-os bécsi kiadása óta (amely már a hatodik volt!) többé nem jelent meg, sem a XIX. sz. műtárajongása, sem a XX. sz. történeti vagy irodalomtörténeti érdeklődése — úgy látszik — nem tartotta méltónak arra, hogy újra kiadja. Magyarul egészében sohasem jelent meg. A Monumenta Hungarica I. köteteként 1957-ben csupán a krónika 1382 utáni részét adták ki magyarul, a fordítás azonban rendkívül hevenyészett, gyenge munka (vö.: Gerézdi R. bírálatát, ItK, 1959, 142—146.).

Ha Mályusz Elemér ismertetendő könyvének megjelenéséből arra következtetne valaki, hogy fordulat állott be Thuróczy hazai megbecsülését illetően, nagyot tévedne. Mint az előszövből kiderül, a könyv külföldi kezdeményezésnek köszönheti létrejöttét: egy szovjet forráskiadvány bevezetőjének készült.

A munka első része Előzmények cím alatt historiográfiánk első négy évszázadának áttekintése. Időrendben, a krónika-kompozíció egyes rétegei, ill. szerzők szerint halad. Természetesen nem tér ki minden részletkérdésre, azonban mint e sokat vitatott terület biztonságos tünő eredményeinek világos és szabatos összefoglalása: feltétlenül figyelmet érdemel. Az egyes szerzőket írói mivoltukban is igyekszik jellemezni. Nem a szerző hibája, hanem a hazai és külföldi előmunkálatok hiányának tudható be, hogy e jellemzésekben egy dimenzió csak igen elmosódottan van jelen; az a tény ti., hogy ezek az írók nemcsak a hazai fejlődés láncszemei, hanem a középkori európai latin nyelvű irodalomnak is részei.

A következő fejezetek tárgya Thuróczy János és krónikája. Mályusz Elemér itt azokat az eredményeket használja föl és építi tovább, amelyekre 1944-es tanulmányában jutott (amelyet egyébként egyszer sem idéz). Az azóta eltelt idő hazai kutatásai közül értékesíti Kardos Tibor néhány megfigyelését is. Előbb az író életpályáját ismerteti, családi körülményeit, hivatali tevékenységét, s ehhez kapcsolódva tárgyalja a krónika keletkezését is, mégpedig abban a sorrendben, ahogyan az egyes részek (Kis Károly története; A szkíta—hun—magyar történet; Zsigmondtól Mátyásig) készültek. Körültekintő alapaossággal tisztázza: milyen forrásokat használt Thuróczy munkája egyes fázisaiban. De az egyezéseknél még tanulságosabbak az eltérések: ahol a krónikairó elhagy valamit forrásából, vagy módosít. Ezek a helyek éles fényt vetnek politikai vagy írói szándékaira, tendenciáira. A krónika utolsó részének vizsgálatánál Mályusz gondosan számba veszi Thuróczynak szóbeli forrásra vissza-

menő híradásait is: mintaszerű a Kont Istvánról szóló népi ének felhasználásának elemzése.

Az utolsó fejezetben, amely Thuróczyt mint történetírót és író miltatja, a szerző összefoglalja a forráskritika idevonatkozó tanulságait, elemzi világnézetét, írói magatartását, stílusát, s ennek alapján igyekszik kijelölni helyét irodalmunk történetében. S ha középkori történetírásunkat nem lehetett következetesen beágyazni európai keretekbe, akkor itt bőven kárpótol az eszmetörténeti összefüggések (asztrológia, fortuna és fátum, Macchiavelli) fölmutatása, s Thuróczy írói mintaképének, Guido de Columna XII. századi lovagregényének megeléje. Thuróczyt Kardos Tibor az 1957-es fordítás mellett megjelent tanulmányában mint reneszánsz-humanista író mutatta be, elvetve a korábbi kutatás (Kaszák József) felfogását, amely szerzőnk középkori vonásait hangsúlyozta. A kérdést — alighanem végleges eredményel — eldönti Mályusz Elemér: Thuróczy stílusban, történelemfelfogásában alapvetően középkori író, akire azonban hatottak bizonyos humanista gondolatok, anélkül, hogy ezek uralkodó és meghatározó jegyekké váltak volna.

Mályusz Elemér munkája ékes bizonyítéka annak, hogy a történeti-forráskritikai és az irodalomtörténeti módszer korántsem zárja ki egymást. Kiváltképp korai emlékeink vizsgálata csak a kettő együttes alkalmazása esetén hozhat tartós eredményeket. E kettős szempontú vizsgálat eredményeinek magas rendű szintézise valósul meg e tanulmányban.

Kapitánffy István

Bogdán István: Régi magyar mesterségek
Bp. 1973. Magvető K. 407 l.

Bogdán István kötete azokat a Magyar Rádióban elhangzott ismeretterjesztő előadásokat gyűjti egybe, melyek iparunk múltját, a régi magyar kézműves céhek történetét, mesterembereink XVI—XVIII. századi életét mutatják be. A 30 darabból álló előadás-sorozat ismeretterjesztő céllal készült, azonban — részint a technikatörténeti munkák csekély száma, részint a jelen kötetben összegyűjtött anyag gazdagsága, a levéltári és könyvtári források pontos megjelölése miatt — a tudományos kutatás számára is használható, s a régi magyar művelődés történetével foglalkozó szakemberek figyelmét méltán keltheti fel.

A régi magyar mesterségek tanulmányozása ráirányítja figyelmünket arra a tényre, hogy történelmünk nem csupán hadakozások és politikai harcok sorozata, hanem a békés

alkotó munka folyamatáé is, azé a munkáé, mely állandóan alakította az ember gondolatvilágát, kiformálta a régi századok emberének világképét. Így a kötet irodalomtörténeti tanulságokkal is szolgál, s ugyanakkor bemutatja azt a társadalmi réteget, melyhez számos népi vagy népies jellegű irodalmi alkotásunk szociológiailag is kötődik. Nem véletlen, hogy Bogdán István majd minden mesterségnek a bemutatásakor népdalrészleteket is fel tud használni, hisz a molnárok-ról, halászokról, szücsökről, csizmadiákról, szabókról és más kézművesekről bőven megemlékezik a magyar folklór.

Hangsúlyozni szeretnénk azonban, hogy népköltészeti alkotásaink mellett íróink-költőink is bőven merítenek anyagot a kézművesek életéből, főként a XVII. században. A reneszánsz irodalom elsősorban az eszmei-gondolati tartalomra helyezi a hangsúlyt, valóságábrázolása stilizált, nem a tárgyi világ részleteihez kötött; ezzel szemben a barokk kor írói előszeretettel merítik képanyagukat az ember környezetének egyedi részleteiből, sokszor fényképszerűen kopirozzák a valóságot. Elég, ha Pázmány Péter terjedelmes hasonlataira, a mesteremberek életét-munkáját megjelenítő képeire utalunk, vagy a szerző által is idézett Gyöngyösi-versbetétre emlékeztetünk, mely a „Vulkán Műv-helyéből” jött „eröss kovácsok” munkáját ábrázolja (21. l.). Végeredményben megállapíthatjuk hogy Bogdán István mindenütt jó érzékkel vonja be előadásába az épp odaillo irodalmi idézeteket, könyve a régi magyar mesterségekre vonatkozó versrészleteknek is gazdag gyűjteménye.

Két fejezet — kifejezetten irodalmi témája miatt — külön is említést érdemel. „A betűk mesterének” bemutatására nem is lehetett volna alkalmasabb személyt választani mint a tragikus sorsú, kiváló magyar nyomdászt, Misztótfalusi Kis Miklóst. Az ő életútjának követésével a szerző kettős célt valósít meg: egyfelől megismerteti az olvasót a korabeli betűmetszés, betűszedés és szorosabb értelemben vett nyomtatás részletfolyamataival, szakkifejezéseivel, másfelől pedig a kiemelkedő képességű erdélyi nyomdász életének példájával a hivatástudat és haza iránti hűség egybefonódását is bemutatja.

A diákokról szóló, utolsó fejezet azt a környezetet villantja fel, melyben a régi századok diákjai tanultak, köztük oly sok magyar író és költő is. Kár, hogy a hazai egyetemek történetére vonatkozó adatok áttekinthetetlenek s hibásak is (pl. a nagyszombati egyetemet nem Oláh Miklós alapította, ő csak a jezsuitákat telepítette le ott 1561-ben).

Egészében véve Bogdán István könyve érdekes olvasmány, művelődéstörténetünk